

Vammaisoikeuden webinaari 4: henkilökohtainen apu muutoksessa 22.10.2022

Chat-kentän kysymykset ja vastaukset

1. Kuka valvoo, että päätökset tehdään rehellisesti, eikä niin, että avuntarpeen katsotaan loppuvan, kun ns. vanhuusikä täyttyy?

Vastaus: Lakimuutos ei suoraan vaikuta vammaispalvelujen valvonnan rakenteisiin.

Hyvinvointialueiden tulee valvoa sekä omaa että muilta toimijoilta ostettua toimintaa, ja sosiaalihuollon valvontaviranomaisina toimivat nykyiseen tapaan aluehallintovirastot ja Valvira. Valvira valvoo sosiaalihuollon toimintaa valtakunnallisesti, ja aluehallintovirastot valvovat toimintaa omilla toimialueillaan.

Esitetyn uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksessä on ikääntymiseen liittyvä rajaus, mutta myös ikääntynyt henkilö voi säännöksen perusteella saada vammaispalveluja, jos avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvistä sairaudesta tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta. Lisäksi esitetyn lain perusteluissa korostetaan, että entuudestaan vammainen henkilö voi ikääntyneenäkin saada vammaispalveluja tarpeensa mukaisesti.

Tukiliitto pyrkii vaikuttamaan siihen, että lain soveltamisalaan kuuluvia, ikääntymiseen liittyviä rajauksia vielä selkeytettäisiin vähintään toimeenpanomateriaalissa, kuten soveltamisoppaissa. Ikääntymiseen kytkeytyvät rajanvedot ovat monimutkaisia kysymyksiä, joista tarvittaneen myös oikeuskäytäntöä lainsoveltamisen helpottamiseksi ja yhtenäistämiseksi.

2. Mitä ongelmia on toisen puolesta työnantajana toimimisessa?

Vastaus: Tukiliiton lakineuvonnan tietoon on tullut tapauksia, joissa edes asianosaisille itselleen ei ole ollut selvää, kenelle työnantajan vastuut ja velvollisuudet kuuluvat. Kun joitakin työoikeudellisia, esimerkiksi palkanmaksuun tai irtisanomissuojaan liittyviä ongelmia on ilmennyt, ne ovat voineet tulla yllätyksenä työnantaja-asemassa virallisesti olleelle henkilölle. Työnantajan maksettavaksi kuuluvat korvaukset työlainsäädännön vastaisesta menettelystä, esimerkiksi lainvastaisesta irtisanomisesta, voivat olla suuria, joten työnantajuudesta on tärkeää sopia selkeästi kaikkien osapuolten oikeusturvan kannalta. Juridista epäselvyyttä liittyy lisäksi esimerkiksi työnjohto-oikeuteen ja sen käyttämiseen tilanteessa, jossa työnantajana vammaisen avunkäyttäjän puolesta toimii joku muu henkilö.

3. Mitä oikeudellisia ongelmia voi tulla, jos toimin vammaisen ihmisen avustajan työnantajana valtakirjalla?

Ks. kysymys 2.

4. Onko oikein, että kotikunta kieltää avustajan käymisen kehitysvammaisen ihmisen asumisyksikössä? Yksikössä ei saa esimerkiksi katsoa yhdessä elokuvaa vammaisen ihmisen huoneessa eikä osallistua siellä verkossa kokoontuvan ryhmän iltoihin asiakkaan tabletilla, vaikka

asiakas ei itse osaa liittyä tilaisuuteen, eikä asumisyksikön henkilökunta auta verkko-osallistumisessa?

Vastaus: Vammaispalvelulaissa tai sen esitöissä ei ole rajausta, joka estäisi henkilökohtaisen avun saamisen ja käyttämisen sellaisiin vapaa-ajan toimintoihin, jotka vammaisen henkilö tekee omassa kodissaan, oli kyseessä sitten yksittäinen asunto tai asumisyksikössä sijaitseva koti. Myös henkilökohtaista apua koskevassa oikeuskäytännössä on tunnustettu se, että vapaa-ajan henkilökohtaista apua voidaan järjestää tarpeen mukaan henkilön kotiin ja siellä tehtäviin sisäaktiviteetteihin.

Henkilökohtaisen avun epäämistä henkilön omassa kodissa tapahtuvaan toimintaan saatetaan asumisyksikön kyseessä ollen perustella sillä, että tarvittava vapaa-ajan apu esimerkiksi harrastuksiin kotona tulisi asumisyksikön henkilökunnalta. Näiltä osin on huomattava, että asumispalvelu ja henkilökohtainen apu vastaavat palveluina erilaisiin tarpeisiin, eivätkä ne ole toisiaan poissulkevia palvelumuotoja.

Henkilökohtaista apua voidaan ja sitä tarpeen mukaan tulee järjestää myös asumisyksikköön, vaikka asumispalvelun ohjaajat auttaisivat ja tukisivat henkilöä joissakin vapaa-ajan toiminnoissa tämän kotona. Sitä, että kunta kategorisesti kieltäytyisi järjestämästä vapaa-ajan henkilökohtaista apua kotona tapahtuvaan harrastamiseen, olisi pidettävä syrjivänä. Vammaisella henkilöllä, kuten kaikilla muillakin ihmisillä, tulee halutessaan olla oikeus harrastuksiin myös omassa kodissaan.

5. Onko niin että, tukihenkilötoiminta ja henkilökohtainen apu ovat kaksi eri asiaa?

Vastaus: Kyllä. Henkilökohtaisen avun palvelu perustuu vammaispalvelulakiin, eikä siinä tai myöskään uudessa vammaispalvelulaissa säädetä tukihenkilöpalvelusta. Uudessa vammaispalvelulaissa nimitystä "tukihenkilö" käytettäisiin tuetun päätöksenteon palvelun toteuttajasta.

Tukihenkilöpalvelua on nykyisin järjestetty kehitysvammalain mukaisena, osallisuutta tukevana palveluna, jota vastaisi jatkossa uuteen vammaispalvelulakiin ehdotettu erityisen osallisuuden tuen palvelu. Erityinen osallisuuden tuki olisi tarkoitettu niille vammaisille henkilöille, jotka eivät tuettunakaan pystyisi muodostamaan ja ilmaisemaan näkemystään avun sisällöstä ja jotka eivät siten saisi henkilökohtaista apua.

Sosiaalihuoltolain (28 §) mukaista tukihenkilöpalvelua olisi lakimuutoksen jälkeen mahdollista hakea kuten nykyisinkin.

6. Nyt on ilmeisesti jo tieto siitä, että laki (VPL) ei tule voimaan 1.1.2023 liittyen mm. epäselvyyksiin asiakasmaksuissa?

Vastaus: Tukiliitolle ei ole tullut tällaista tietoa.

7. Voiko saada palveluasumisen kotiin henkilökohtaisella avulla järjestettynä?

Vastaus: Kyllä, palveluasumiseen kuuluvat palvelut voidaan järjestää henkilökohtaisella avulla joko osaksi tai kokonaan, mikä on tosin käytännössä melko harvinaista.

Oikeutta saada halutessaan asumisen tuki omaan, itse valittuun asuntoon vahvisti YK:n vammaiskomitean Suomesta tehdyn yksilövalituksen johdosta 7.4.2022 antama ratkaisu, jonka mukaan myös tukea päätöksentekoonsa tarvitsevalla kehitysvammaisella ihmisellä tulee olla oikeus saada henkilökohtaista apua tai muuta vastaavaa palvelua ilman syrjintää itsenäisen elämisen tueksi (ks. tarkemmin esim. täältä sivuiltamme: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/oppaat-ja-materiaalit/lakimies-vastaa/lakimies-vastaa-onko-henkilokohtaisen-avun-voimavararajaus-ykn-vammaissopimuksen-vastainen/>).

8. Voiko henkilökohtaista apua saada tavanomaiseen elämään kuuluvalla matkalle, esim. Ulkomaanlomamatkalle?

Vastaus: Sitä, mikä vammaispalvelulain mukaan katsotaan kuuluvaksi tavanomaiseen elämään, tulee peilata vammattomien, samaan ikäryhmään kuuluvien ja samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden toimintoihin.

Vapaa-ajan henkilökohtaista apua on jo nykyisen vammaispalvelulain nojalla voinut saada myös ulkomaan lomamatkalle, jos sen on katsottu kuuluvan edellä kuvatusti osaksi henkilön tavanomaista elämää. Myös uuden vammaispalvelulain perusteluissa todetaan, että henkilökohtaista apua myönnettäisiin jatkossa lomamatkoihin samaan tapaan kuin nykyisin.

Uuden lain perusteluissa todetaan kuitenkin, että esimerkiksi taajaan toistuvat ja poikkeuksellisen pitkät ja kalliit ulkomaanmatkat eivät kuuluisi tavanomaiseen elämään.

9. Riittääkö esimerkiksi hymy kertomaan, että haluaa henkilökohtaista apua?

Vastaus: Henkilökohtaisen avun saaminen ei edellytä, että henkilö kertoo toiveensa avustamisesta nimenomaan puhumalla. Myös korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä on katsottu, että tahdon voi ilmaista tuetusti ja että henkilö voi käyttää itselleen sopivia, puhetta korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

Henkilökohtaista apua koskevaa sääntelyä löytyy myös Suomea laintasoisena sitovan YK:n vammaissopimuksen 19 artiklasta (eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä). Kyseistä sopimusartikkelia tarkastelevassa YK:n vammaiskomitean yleiskommentissa (nro 5) todetaan, että määräysvaltaa henkilökohtaisessa avussa voi käyttää myös tuetun päätöksenteon avulla ja että myös niiden henkilöiden, joilla on kommunikaatiossaan vaativia erityistarpeita, kuten olemuskielen varassa kommunikoivat henkilöt, tulee saada toiveensa kuulluiksi ja tunnustetuiksi.

Tukiliiton lakineuvonnasta voi pyytää tarkempia esimerkkejä aihetta koskevasta oikeuskäytännöstä.

10. Millainen on lapsiasiakkaiden asema? Ei kai voi ajatella, että kaikki lapset eri ikä- ja kehitystasoilla pystyvät määrittelemään itse avun tarvettaan, vaan kyllähän sen pitkälti tekevät vanhemmat. Entä, jos avustaja on myönnetty, ja sattuu jotakin, kun avustaja ei voi rajoittaa?

Vastaus: Lasten osalta ei uuteen vammaispalvelulakiin ole ehdotettu erityissääntelyä henkilökohtaisesta avusta (paitsi huoltajan mahdollisuus toimia työnantajana puolesta) eikä myöskään erityisestä osallisuuden tuesta.

Puhetta ei tarvitse henkilökohtaista apua saadakseen pystyä käyttämään, mutta myös lapsen pitäisi jollain tavalla kyetä ilmaisemaan, mitä haluaa avustettuna tehdä. Pelkkä vanhemman käsitys asiasta ei siten jatkossakaan riittäisi täyttämään voimavararajausta, mutta aika pienikin lapsi voisi oletettavasti saada erityistä osallisuuden tukea osallisuutensa tueksi, jos voimavararajaus ei täyty. Lapsen erityistä osallisuuden tukea ei valitettavasti ole käsitelty vammaispalvelulakiesityksen perusteluissa erikseen.

Avustajaksi tai erityisen osallisuuden tuen antajaksi tulisi valita sopiva henkilö, jälkimmäisen palvelun osalta ensisijaisesti ammattilainen. Perusoikeuksien rajoittaminen ei kummassakaan palvelussa ole mahdollista kuin hätävarjelu- tai pakkotilatilanteissa. Pakkotila oikeuttamisperusteena mahdollistaa esim. lapsen turvallisuuden välttämättä vaativan rajoittamisen. Vaarassa olevaa lasta ei tietenkään saa jättää heitteille.

11. Mitä tarkoittaa käytännössä erityinen osallisuuden tuki ja mikä on lakipohja tälle tuelle?

Vastaus: Erityisestä osallisuuden tuesta esitetään säädettävän uuden vammaispalvelulain 12 ja 13 §:issä. Erityinen osallisuuden tuki olisi toisen henkilön antamaa, vammaisen henkilön tarpeiden ja toivomusten mukaista yksilöllistä osallisuuden tukea, joka sisältää tarvittavan ohjauksen avun sisältöön ja käytännön toteuttamiseen. Erityinen osallisuuden tuki voisi täydentää myös muihin palveluihin sisältyvää osallisuuden tukea.

Säännöksen perusteluissa todetaan, että erityinen osallisuuden tuki täydentää henkilökohtaista apua koskevaa sääntelyä. Erityinen osallisuuden tuki turvaisi esityksen mukaan itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista myös sellaisille henkilöille, jotka eivät täytä henkilökohtaisen avun myöntämisedellytyksiä, eli henkilön ei tämän palvelun piirissä tarvitsisi pystyä tuettunakaan ilmaisemaan toivomustaan avun sisällöstä. Vammaisen henkilön tahtoa ja yksilöllisiä tarpeita tulee kuitenkin aina selvittää, tarvittaessa vammaisen henkilön läheisten tai muiden hänet hyvin tuntevien henkilöiden avulla. Jos vammaisen henkilön omien toivomusten selvittäminen etukäteen ei onnistu, on myös mahdollista käytännössä kokeilla, mikä on hänelle mieluista toimintaa.

Palvelua myönnettäisiin vähintään 20 h/kk (1.1.26 alkaen), ja siihen asti vähintään 10 h/kk (jos henkilö ei hae pienempää määrää). Palveluun olisi oikeus, jos henkilö tarvitsee sitä yhteydenpitoon itselle tärkeisiin ihmisiin tai itselleen mieluisiin osallisuutta edistäviin asioihin.

Kodin ulkopuoliseen toimintaan tai vammaisen henkilön toiveiden tai edun mukaisesti osittain tai kokonaan kotona tapahtuvaan toimintaan. Tukija ensisijaisesti sosiaalihuollon ammattihenkilö tai muu soveltuvan tutkinnon suorittanut henkilö. Toissijaisesti muuten tarpeisiin vastaamaan kykenevä, osaamisensa puolesta tehtävään soveltuva henkilö.

12. Erityisen osallisuuden tuen palvelussa henkilön oma tahto ja toive olisi selvitettävä. Mikä muuttuu?

Vastaus: Säännös velvoittaa lähinnä palvelun myöntäjää, eli palvelussa pitää pyrkiä selvittämään henkilön tahto ja toiveet, vaikka niiden ilmaiseminen ei olekaan erityisen osallisuuden tuen myöntämisen edellytys. Myös vaikeimmin vammaisesta ihmisestä pystytään usein tulkitsemaan, mistä hän pitää tai mikä hänelle on tärkeää, vaikka hän ei pystykään ilmaisemaan tätä itsenäisesti.

13. Jos asumisyksikkö järjestää asukkaille esim. yhteisen retken, voiko henkilökunta edellyttää, että asukas voi osallistua retkelle vain henkilökohtaisen avun turvin?

Vastaus: Jos retki on asumisyksikön omaa, normaalia toimintaa, sen tulisi lähtökohtaisesti olla kaikille asukkaille soveltuvaa siten, että osallistuminen on heille yhdenvertaisesti mahdollista.

14. Omainen / läheinen: voiko omaishoitaja toimia myös samalla henkilökohtaisena avustajana omaishoidettavalle harrastus-/virkistystoiminnassa?

Vastaus: Läheinen voi toimia vammaisen henkilön henkilökohtaisena avustajana nykyisen vammaispalvelulain 8 d §:n mukaan, jos se on erityisen painavasta syystä vammaisen henkilön edun mukaista. Tämä on siis poikkeuksellisesti mahdollista esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa sopivaa muuta henkilökohtaista avustajaa on käytännössä hyvin hankalaa löytää.

Omaishoidon palveluun ei kuulu avustaminen kodin ulkopuolisissa vapaa-ajan toiminnoissa, kuten harrastuksissa, ja siksi kyse ei olisi päällekkäisistä tehtävistä.

15. Nykyään kunta hoitaa pitkältä työnantajan velvollisuudet, miten hyvinvointialueella hoidetaan vakuutukset palkanmaksut, verot yms.? Pitääkö sopimukset tehdä uudelleen?

Vastaus: Nykyisin kuntien järjestämistä kuuluviin tehtäviin liittyvät sopimukset ja vastuut siirtyvät hyvinvointialueille suoraan lain nojalla yleisseuraantona (Laki sosiaali- ja terveydenhuolto- ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulusta, 4 luku 25 §). Sääntelyn tarkoituksena on varmistaa, että palvelut voidaan järjestää katkeamattomasti ja lainmukaisesti palvelujen järjestämistä vastuun siirtyessä hyvinvointialueelle (HE 241/2020 vp., s. 898).

Kun virallinen työnantaja on avustettava henkilö itse, työsopimus ei sinänsä muutu eikä sitä ole tarpeen muuttaa hyvinvointialueiden aloittamisen vuoksi.

16. Joutuvatko asiakkaat oikeuksiensa kanssa taas valitusrumbaan?

Vastaus: Kun lainsäädäntö uudistuu, tulkintaratkaisuja joudutaan varmasti joiltakin osin hakemaan myös tuomioistuimista. Näin on eritoten kokonaan uusien palveluiden kohdalla sekä niiden palveluiden kohdalla, joita koskeviin säännöksiin tulee merkittävämpiä muutoksia. Osa palveluista on uudessa laissa kuitenkin varsin pitkälti samanlaisia kuin nykyään.

Lisäksi lain paikoin hyvin yksityiskohtaisista perusteluista löytyy kuitenkin moneen kysymykseen tulkinta-apua, jota saadaan toivottavasti lisää myös lakiuudistuksen toimeenpanon tueksi julkaistavista materiaaleista, kuten soveltamisoppaista ja muusta sosiaali- ja terveysministeriön sivuilla julkaistavasta materiaaleista.

17. Olen saanut tietooni että, vammaisten ihmisten hakemista palveluista tehdään päätöksiä tämän vuoden loppuun, koska uusi lainsäädäntö astuu ensi vuonna voimaan. Onko tämä validi peruste päätöksen keston rajaamiselle?

Vastaus: Nykyinen lainsäädäntö on yhä täysimääräisesti voimassa, ja esimerkiksi sosiaalihuollon yleislainsäädäntöön kuuluvan päätösten pysyvyyden periaatteen mukaisesti toistaiseksi voimassa olevat päätökset ovat ensisijaisia määräaikaisiin nähden, ja määräaikaistenkin päätösten tulee kattaa riittävän pitkän ajanjakso asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti.

Viranomaisen on jo perustuslain mukaan tarkoin noudatettava voimassa olevaa lakia. Yksinomaan se, että lainsäädäntö on muuttumassa vuodenvaihteessa, ei ole peruste tehdä päätöstä määräaikaisena loppuvuoden kattavalle, verrattain lyhyelle ajanjaksolle etenkin, kun otetaan huomioon, että ennen vuodenvaihdetta tehdyt nykyisen vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaiset päätökset ovat lakimuutoksesta huolimatta voimassa niihin merkityn ajan, kuitenkin niin, että ne on kolmen vuoden kuluessa saatettava uuden lainsäädännön mukaisiksi.

Kolmen vuoden siirtymäaika ei koske erityishuoltona järjestettyä kuntouttavaa varhaiskasvatusta, joka on voimassa koko päätökseen merkityn ajan.

18. Järjestetäänkö vammaislainsäädännön uudistuksesta kuulemistilaisuus?

Vastaus: Seuraavaksi vuorossa ovat asiantuntijakuulemiset sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. Kaikille avoimia kuulemis- ja osallistumistilaisuuksia oli erityisesti viime vuonna.

19. Lapsen henkilökohtaisen avun myöntäminen: 10-vuotias lapsi liikkuu ulkona kavereiden kanssa yksin, mutta ei yleensä mene harrastuksiin pitkän matkan päähän itsekseen, vaan vanhemmat kuljettavat lapsen harrastuksiin. Miten tällaisia tilanteita arvioidaan, kun harkitaan henkilökohtaisen avun myöntämistä lapselle?

Vastaus: Kun kuka tahansa lapsi on kymmenvuotias, vanhempi ei varmasti ainakaan tavallisesti ole enää mukana tämän harrastusryhmässä. Kun siis lapsi nimenomaan vammansa vuoksi tarvitsee apua harrastusryhmässä osallistumiseen, hänellä tulee olla oikeus saada se henkilökohtaisena apuna edellyttäen, että voimavararajaus täyttyy, eli lapsi kykenee jotenkin ilmaisemaan, että haluaa harrastaa kyseistä asiaa.

Jos harrastukseen kulkeminen ei onnistu julkisilla, vaan lapsi tarvitsee sinne pääsemiseksi vammansa vuoksi apua, hänelle pitäisi tarvittaessa myöntää tätä varten liikkumisen tukea. Liikkumisen tukea voitaisiin jatkossa järjestää kuljetuspalveluiden lisäksi myös esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan avulla, eli avustaja kulkisi julkisilla lapsen kanssa esimerkiksi harrastuspaikkaan ja takaisin.

20. Pitäisikö henkilökohtaisia avustajia alkaa kouluttaa kuten lähihoitajiakin?

Vastaus: Tällä hetkellä onkin jo olemassa henkilökohtaisen avustajan koulutus, joka on osa vammaisalan ammattitutkintoa. Koulutus ei ole kuitenkaan edellytys avustajana toimimiselle. Lisäksi kunta tai vastaisuudessa hyvinvointialue voi joissain tapauksissa edellyttää avustajalta esimerkiksi lähihoitajan koulutusta silloin, jos se on avustettavan tarpeiden vuoksi tärkeää.

21. Pojalla on henkilökohtainen avustaja palvelusetelimallilla järjestettynä. Palveluntuottaja tarjoaa kuitenkin palvelua arkisin klo 9 – 8, vaikka tarve olisi töiden jälkeen neljän / viiden aikoihin ja

viikonloppuisin. Myöhemmät ajankohdat ovat kyllä mahdollisia, mutta poikkeussyistä. Ymmärrän, että tunnit ovat palveluntuottajalle kalliimpia klo 18 jälkeen, mutta eikö palvelu silti pitäisi järjestää asiakkaan eikä palveluntuottajan tarpeen mukaan?

Vastaus: Kyllä. Lähtökohtana on avustettavan tarpeisiin vastaaminen. Jos iltatunteja ei saa hankittua palvelusetelillä, ja kyseisenä ajankohtana on todettu avustamisen tarve, tarvittaessa näiden tuntien osalta tulisi saada käyttöön jokin toinen järjestämistapa. Palvelun tarjoamisen kellonaikarajat voidaan määrittellä palvelusetelikäsikirjassa, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö asiakas muulla tavoin järjestettynä voisi saada tarpeensa mukaista henkilökohtaista apua esimerkiksi klo 18 jälkeen.

22. Minua huolestuttaa avun laatu jatkossa: vaikei kuntakaan työnantajana tee aina priimaa, niin palveluseteliyrittäjät ovat jatkossa suoraan asiakkaan kanssa sopimussuhteessa, valvonta hyvinvointialueella on hidasta ja satunnaista, eikä yrittäjien päivätyötä valvo kukaan. Miten toimintarajoitteiset henkilöt selviävät tästä? Kuka vastaa palvelun laadusta, kun asiakas on itse työnantaja?

Vastaus: Työnantajamallissa palvelun käyttäjä vastaa palvelun laadusta siten, että hän valitsee itselleen sopivan avustajan. Jatkossa vammaislainsäädäntö edellyttää sekä halua että kykyä toimia työnantajana, millä pyritään osaltaan varmistamaan, ettei ongelmia syntyisi.

Kysymyksenasettelua on syytä tarkentaa siltä osin, että palvelusetelilainsäädäntöön ei ehdoteta vammaislainsäädännön uudistamisen yhteydessä mitään muutoksia, vaan ainoastaan henkilökohtaisen avun toteuttamista koskevaan säännökseen tulisi lisäys, jonka mukaan hyvinvointialueen on määriteltävä palvelusetelin arvo siten, että vammaisen henkilön on mahdollista hankkia hänelle myönnetty henkilökohtainen apu palvelusetelillä.

Esimerkki Tukiliiton lakineuvontaa tulleista henkilökohtaisen avun kysymyksistä:

Haemme henkilökohtaista apua kehitysvammaisen nuoren miehen vapaa-aikaan ja harrastuksiin. Poikamme osaa näyttää kuvista niitä asioita, joita kunakin päivänä haluaa tehdä, mutta hän ei pysty antamaan avustajalle itse ohjeita siitä, millä tavalla eri asioissa tarvitsee avustamista. Tekemisten valintakin on hänelle aika vaativaa, ja tarvitaan rauhallinen tilanne ja kuvien huolellista läpikäymistä, että hän tietää, mitä ollaan valitsemassa. Sopivalla avulla tämä kyllä onnistuu. Kaupungin työntekijä kuitenkin kertoi, että avustettavan pitää osata jopa ohjata avustajan työskentelyä eri tilanteissa eikä apua siksi voitaisi myöntää. Meidän nuorta pitää myös valvoa ja ohjata (hän on aika vauhdikas liikkuja), jotta harrastukset sujuvat turvallisesti, ja siksi hänelle on nyt ehdotettu tukihenkilöä avustajan tilalle. Pitääkö tähän suostua, kun tukihenkilön tunteja olisi tarjolla vain 20 tuntia kuukaudessa?

Kaupungin vammaispalvelu tulkitsee tässä voimavaraedellytystä tavalla, joka ei saa tukea vammaispalvelulaista esitöineen ja muine tulkintamateriaaleineen eikä myöskään henkilökohtaista apua käsittelevästä vakiintuneesta oikeuskäytännöstä.

Voimavaraedellytyksen ei ole katsottu edellyttävän kykyä toimia työnjohtajana tai itsenäisesti ohjata avustajaa. Kun henkilö kykenee jollain tavoin etukäteen ilmaisemaan, mitä hän haluaa avustettuna tehdä, avun este ei vakiintuneen oikeuskäytännön (esim. useita KHO:n ratkaisuja) perusteella ole myöskään se, jos hän tarvitsee esimerkiksi valvontaa, huolenpitoa ja/tai ohjausta osana avun sisältöä.

Voimavaraedellytys ei vaadi myöskään kykyä itsenäiseen päätöksentekoon, vaan omaan päätöksentekoon saa tarvita tukea ja tahdon ilmaisemiseen voi käyttää myös muita kommunikaation keinoja kuin puhetta, kun vammainen henkilö vain jollain tavoin ja tarpeen mukaisesti tuettuna kykenee ilmaisemaan, mitä haluaa avustettuna tehdä.

Myös YK:n vammaissopimuksen mm. henkilökohtaista apua käsittelevän 19 artiklan yleiskommentissa nro 5 (löytyy suomennettuna täältä: https://www.tukiliitto.fi/uploads/2021/10/1a9477b4-yk_yleiskommentti_nro5_elaminen_itsenaisesti_ja_osallisuus_yhteisossa.pdf) todetaan selvästi se, että määräysvaltaa henkilökohtaisessa avussa tulee voida käyttää tuetun päätöksenteon avulla, eikä henkilökohtaista apua YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean mukaan muutenkaan tule syrjivien perusteiden evätä sellaisilta vammaisilta henkilöiltä, jotka tarvitsevat tukea omaan päätöksentekoonsa. Vammaiskomitea vahvisti tämän näkemyksensä Suomea koskevassa 7.4.2022 antamassaan ratkaisussa CRPD/C/26/D/46/2018, jota on käsitelty esimerkiksi täällä Tukiliiton sivuilla: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/oppaat-ja-materiaalit/lakimies-vastaa/lakimies-vastaa-onko-henkilokohtaisen-avun-voimavararajaus-ykn-vammaissopimuksen-vastainen/>. Ratkaisu tulisi huomioida jo nykyistä vammaispalvelulakia tulkittaessa, eikä henkilökohtaista apua tulisi vammaiskomitean tulkintojen vastaisesti evätä esimerkiksi kehitysvammaisilta henkilöiltä ainakaan, jos he tuettuna kykenevät ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä, varsinkin kun tosiasiallisesti ei ole tarjolla yhtä hyvin asiakkaan edun mukaista vastaavaa muuta palvelua.

Tukihenkilöpalvelu kehitysvammalain tai nuorten osalta sosiaalihuoltolain perusteella ei ole riittävä palvelu vastaamaan samoihin tarpeisiin kuin vapaa-ajan henkilökohtainen apu, koska siihen on heikompi oikeus (jonka johdosta sitä yleensä – kuten tässäkin tilanteessa – saa pienemmin tuntimäärin), palvelua ei ole muutenkaan säädelty tarkemmin, ja sopivia tukihenkilöitä siitä maksettavalla yleensä hyvin pienellä korvauksella on erittäin vaikea löytää. Koska henkilökohtainen apu on subjektiivinen oikeus, se on myönnettävä, jos hakija täyttää laissa säädetyt myöntämisedellytykset.